

İkinci Yeni Poetikası

Türk şiiri şekillenmesi cumhuriyet döneminde daha yoğun bir şekilde olmuştur. Aynı dönem içerisinde birbirinden farklı anlayışla yola koyulan birçok şiir hareketi ortaya çıkmıştır. 1950’li yılların ortalarına doğru şekillenen ve günümüze kadar devam eden “İkinci Yeni” hareketi de bunlardan birisidir. 1955-1965 yılları arasında kendini hissettiren İkinci Yeni aslında ortak nitelikleriyle beliren bir akım değildir. Yeniyi deneyen, dünya görüşü, yetişme şekilleri ve beslenme kaynakları bakımından birbirinden çok farklı olan şairlerin eserlerinde sonradan tespit edilen benzerliklere dayanılarak bu harekete “İkinci Yeni” adını vermişlerdir. Yani İkinci Yeni, Fecr-i Âti, Yedi Meşaleciler, Garipçiler gibi ortak bir bildirgesi olan veya belli bir dergide toplanan şairlerce önceden anlaşarak kurulmuş bir topluluk ya da hareket değildir. Bu şairler, birbirinden habersizce 1950’li yılların başından itibaren *Yenilik*, *Yeditepe*, *Şiir Sanatı*, *İstanbul*, *A* ve *Pazar Postası* gibi dergilerde dil, biçim, içerik ve söylem bakımından var olan şiirden tümüyle “başka” şiirler yayınlamışlardır. Böyle bir sürecin sonunda İkinci yeni ismini, Muzaffer Erdost 1956 yılındaki *Pazar Postası* dergisinde ilk kez kullanır.

7.1. Doğuşu

En başında İkinci yeni, Garipçilerin şiiri basite indirgemelerine bir tepki olarak ortaya çıkmış bir şiir akımıdır. Mehmet H. Doğan Papirüs dergisinde bu akımın çıkışıyla ilgili olarak bilgi verir. Ona göre bu hareket Garip hareketinin yozlaşmasından doğmuştur. “Garip şiirinin sonudur bu. Bir zamanlar şiiri, bulutlardan, metafizik uykulardan, küçük adamların arasına, mahallelerin daracık sokaklarına indiren şiir, bir yandan değişen toplumsal kuralları kucaklayamaması yüzünden, diğer yandaysa güçsüz taklitçilerinin çabasıyla tükenmiştir artık. Yeni bir şiir onu aşarak ondan kurtularak, onun yörüngesinden çıkarak kurtulacaktır.” İşte bu kurtuluş ikinci yeneden doğuşudur. Ancak dediğimiz gibi, ikinci Yeni şairleri, bu hareketin ve yenileşmenin, birbirinden habersizce, anlaşmadan, kendiliğın doğduğunu belirtirler. Cemal Süreya, II. Yeni’nin bir akım olarak doğmadığını söyler. Bir programı, ortak bir bildirisi olmadığını ve şairlerin başlangıçta birbirlerini tanımadığını da sözlerine ekler. İlhan Berk de “kısacası herkes kendi örneğini habersiz koydu” sözleriyle aynı noktaya temas eder. Bu sebeple hareketin başlangıcıyla ilgili kesin bir tarih, hatta belli bir yayın organı koymak da oldukça güçtür.

Garip Akımı’na tepki olarak ortaya çıktığını söyleyen İkinci Yeni’nin de aslında doğuş kaynağı Garip şiiriyle aynıdır. I. Dünya Savaşı’nın doğurduğu bunalım üzerinde şekillenen

Dadaizm ve sürrealizm akımları, birinci yeni ye olduğu gibi, İkinci Yeni'ye de kaynaklık etmiştir. Bilincin kurduğu bütün düzenlerin insan ve problemlerinin çözemediğine tanıklık eden bu nesil, bu nedenle bilincin biçimlendirdiği kurulu düzene ait her şeyi reddetmekle işe başlar. Dadaizm'de hiçbir sanat kaygısı yoktur. Dadaizm'de istenilen sadece değerlerin yıkılması, toptan inkarına gidilmesidir. Bunun yanı sıra çıkış noktası Dadaizm olan sürrealizm de şiire has her türlü kuralı boşlaması ve aklın kontrolünden uzak bir yazı düzenini kabullenmesiyle bu iki akım İkinci Yeni'ye kaynaklık eder.

Alâattin Karaca İkinci Yeni'nin doğuşu için şöyle der: “*İkinci yeninin başlangıcı için belli bir tarih ya da yapıt adı vermek, edebiyat tarihini dönemlere ayırmak açısından bir kolaylık sağlasa da, bu hareketi açıklamak bakımından eksik bir yaklaşım olur. Çünkü ikinci yeni bütün edebi yeniliklerde olduğu gibi bir süreç içinde, toplumsal, bireysel, sanatsal etkilerle yoğrularak doğmuştur. Bu bakımından ikinci yeni, edebiyat tarihi açısından Muzaffer Erdost'un 19 Ağustos 1956 tarihli Son Havadis'teki “İkinci Yeni” başlıklı yazısıyla başlatılabilirse de, hareketin doğuş sürecini göz ardı etmeye neden olabileceğinden böyle bir yaklaşımdan kaçınmak gerekiyor. Üstelik bizi bu yaklaşımdan kaçınmaya yönelten çok önemli bir yaklaşım var: o da İkinci Yeni'nin önceden anlaşarak, ortak bir bildirge yayımlayarak veya belli bir dergide kümelenerek başlamış bir hareket olmamasıdır*” (Karaca 2005, 89-90).

Başlangıçta dağınık biçimde, kendiliğinden oluşmaya başlayan bu şiirsel değişim, söz konusu öncü şairlerin çoğunun şiir ve yazılarını 1956'dan itibaren *Pazar Postası*'nda yayımlamaya başlamasıyla bir hareket niteliğine kavuşur. Bu bakımından İkinci Yeni'nin oluşumunda *Pazar Postası* önemli bir yere sahiptir.

7.2. İkinci Yeni'nin Doğuşunda Rol Oynayan Etmenler

İkinci yeni belli bir toplumsal ve şiirsel ortamda doğmuştur ve söz konusu şiir hareketinin doğmasında, az ya da çok içinde yaşanan toplumsal ve şiirsel ortamın etkileri vardır. Söz konusu iki etmene, Türk şiir bağlamında, **Bati etkisini** de katmak gerekir. O halde İkinci Yeni'nin doğuşunda rol oynaması olası etmenleri, toplumsal, sanatsal ve Batı kaynaklı başlıklar altında alabiliriz.

1.2.1. Toplumsal Etmenler:

Bilindiği üzere İkinci Yeni Demokrat Parti Döneminde ortaya çıkmıştır. Yazar ve araştırmacılar DP dönemindeki siyasal baskının İkinci Yeni'nin doğmasındaki en önemli etmen olduğunu ileri sürerler. Buna göre İkinci Yeni şairleri DP dönemindeki baskılar sonucu, toplum sorunlarından uzaklaşmışlar, içe dönük, anlamsız, özden yoksun, yalnızca

biçime ve söylem değişikliğine dayanan, ‘rastlantısal’ bir şiir üretmişlerdir; hatta bu tutumlarıyla toplumcu gerçekçi şiirin önünü kesmişlerdir. Bu söz konusu düşünceleri savunanların başında Attilâ İlhan gelir. İlhan göre, Birinci Yeni İnönü diktasının, İkinci Yeni de DP diktasının ürünüdür (akt., Karaca 2005, 128-129). Bunun yanı sıra Asım Bezirci de, “DP döneminde kimi sanatçı, şair ve yazar baskı altında tutulduğunu, tutuklandığını ve mahkemeye verildiğini umutsuzluğa kapılan kimi şairlerin toplumla bağlarının gittikçe gevşediğini ileri sürer. Bu nedenle İkinci Yeni’nin bir çeşit kaçış şiiri, bozgun çiçeği, sapma edebiyatı, uyuşmazlık gülü sayılması yersiz görülmemelidir.” der.

1.2.2. Sanatsal Etmenler

Kimi yazar ve şairler ise, İkinci Yeni hareketinin doğuşunda toplumsal koşulların etkisini kabul etmekle beraber, şiirsel ortamın da göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünürler. İkinci Yeni, bir önceki şiir hareketi olan Garip Akımı’ndan farklılığını göstermiştir. Birinci Yeni’lerin şiire ait her türlü estetik ve yapısal unsurları dışlamaları, dönemlerinde ciddi bir tepkiyle karşılanır. Bu sebeple mevcut şiire yani Birinci Yeni’nin sıradanlaştırdığı şiire bir hamle yapmak gerektirdiğine inanan bu şairler bir tepki olarak ortaya çıkarlar. Bu sebeple, İkinci Yeni’nin doğuşu “şiirsel bir zorunluluk” olarak görülür. Bu zorunluluğu sözünü ettiğimiz Garipçilerin şiirde yaratmış olduğu yozlaşmaya bağlarlar. Yani, İkinci Yeni şiirinden önceki şiir anlayışlarının yetersizliğine ve tıkanmasına dayandırılır. Çoğunluğun görüşü, ya toplumcu gerçekçi şiire ya da Garip şiirine bir tepki olarak doğduğudur. İlhan Berk kendi akımı ile Garip arasındaki farkları sıralarken İkinci Yeni’nin kısaca poetikasını özetlemiş olur:

1. Birinci Yeni’nin şiiri anlama dayalıdır; oysa İkinci Yeni anlama karşıdır.
2. Garipçiler şiiri konuşma diline dayandırır, oysa İkinci Yeni konuşma diline karşıdır.
3. Garipçiler, salt şiirden yana değildir; oysa İkinci Yeni salt şiirdir..

1.2.3. Batı Kaynaklı Etmenler

İkinci yeni şiirinin doğmasındaki üçüncü etmen Batı sanatından ve edebiyatından gelen etkilerdir. İkinci yeni şairleri çeşitli yazı ve söyleyişlerinde sık sık batılı şair, ressam ve müzisyenler atıfta bulunması; söylem, biçim ve içerik özellikleri ile poetikalarının kaynağı göz önüne alındığında bu şiir hareketinin Türk şiir geleneğinden değil de, batı şiirinden geldiği görülmektedir. Özellikle sürrealistlerden beslenirler.

Ayrıntı: Bütün bunların yanı sıra, ikinci yeni şiirin doğmasında unutulmaması gereken bir başka etmen, söz konusu şairlerin *ailesel / bireysel yaşam koşulları*dır. İlhan Berk, Ece Ayhan, Cemal Süreya ve Sezai Karakoç yoksul bir aileden gelmedir. Öğrenimlerini zor koşullarda geçirirler. Taşta kökenlidirler. İlhan Berk ve Ece Ayhan “babasız”, Cemal Süreya “annesiz” büyür. (ancak fakir olan iyi şiir yazar / Nedense mutlu olan yazmaz diyorum. İlhan Berk).

Özetle:

1. DP döneminin toplumsal /siyasal baskısı ve bu dönemdeki büyük toplumsal değişme,
2. Garip şiirine ve Toplumcu gerçekçi şiire, daha doğrusu söze dayalı şiire tepki,
3. Batı sanatlarını (gerçeküstücülük, müzik, soyut resim, sinema) etkisi,
4. Biyografik olgular İkinci Yeni'nin doğuşunda etkilidir.

7.3. İkinci Yeni'nin Şiir Dili

İkinci Yeni, belki de en çok getirmiş olduğu şiir diliyle yankı uyandırır. İkinci Yeni, alışlagelen şiir anlayışlarını ve dilini kıran bir harekettir. Evrene bakış, algılama ve düşünme biçimi, dil mantığı ve şiir biçimi bakımından önceki şiir anlayışlarına karşıdır. İkinci Yeni akıl ve mantığın dilini yıkar. Onun yerine bilinçdışının dilini kullanır. Bu dil sezgiseldir, duyuşsal algılamanın sınırlarını aşar, kuralları yıkar. Özellikle söz düzüümü ve imgelem bu dilde sınır tanımaz. Çünkü bu dil, doğa ve nesnelere bağlarını koparmıştır. Bu sebeple dil, mantık dışıdır.

İkinci Yeni'nin dil anlayışındaki yenilik, önceki şiirin algılama biçimini yıkmak, dili yalnızca duyuşsal evrenin yansıtıcısı olma işlevinden kurtarmaktır. Ayrıca algılama biçiminin değişmesine bağlı olarak kendine özgü bir dili de getireceği için, değişen en önemli öge öncelikle şiir dili olur. Şiir dilinin alışlagelmişin dışında oluşunu, Asım Bezirci'den özetle sunacağız:

7.3.1. Değişirir:

Dilde değişirmelere gitmektir. Bunun için dilin yapısı zorlanır, gramer kuralları çığnenir, sözdizimi bozulur.

Ben derim: sana olmak, seni duymak, seni yüremek

Besbelli seni büyüme kendimde.. (Edip Cansever)

7.3.2. Karışırir:

Anlatımda karıştırmalara başvurmaktır. Bunun için duyular ve algılar birbirine karıştırılır.

En akıllı tarafımdır balıkla deniz tutmak. (Edip Cansever)

7.3.3. Özgür Çağrışım:

Serbest çağrışımında bulunmaktır. Bunun için uzak ve kopuk çağrışımınla şiir farklı boyutlara ulaştırılır..

Kocan ne iyiydi, sonra Niğde ilinden gökyüzleri. (Cemal Süreya)

7.3.4. Soyutlama:

Soyutlamaya yönelirken parça bütünden, tekil çoğuldan koparılır. Gerçekle bağı olan bütün nitelikler birbirinden koparılır.

Telleri çözülmüş bir cadde

Oydu bu işte; en yerine konulmuş bir kahverengi

Yani gözümün teki

Yani en güzel uyanı anahtar deliklerine. (Edip Cansever)

7.3.5. Anlamsızlık:

Anlamdan uzaklaşmaya yönelmektir. Bunun için anlam bazen ya geriye itilir ya da atılır.

Şey dedi şeyin eline alıp baktığı bu... (İlhan Berk)

Uzun sular olur duymak gibi bir şeydiniz (İlhan Berk)

7.3.6. Usdışına çıkma:

Aklın dışına çıkılırken aklın kuralları, mantığın ilkeleri aşılr yahut çiğnenir, gerçeğin niteliği bozulur yahut düzeni yıkılır.

Denizin pencereleri sürgülüydü. (İlhan Berk)

Güneşimi arılar yedi gecesiz kaldım. (Oktay Rifat)

Adam yıldızlara basa basa yürüdü. (Cemal Süreya)

Bu özelliklerin yanı sıra Asım Bezirci; güç anlaşılma, okurdan uzaklaşma, çevreden uzaklaşma ve kaçış gibi özelliklerden de bahseder.

7.4. Özetle Poetik Duruşları

Bu edebi hareket, II. Dünya savaşının getirdiği toplumsal yoksulluk ve tek partili yönetimin dayatmacı politikasından bunalan aydının kendisini ifade ediş tarzına uygundur. Böylece yüzeysel anlamı dışlayan bu şiir hareketi, kendisine bilinç otomatizmini esas alarak imge yüklü, kapalı ve kilitli bir dili tercih eder. Bu şiir hareketinin imge yükü zamanla ağırlaşmış ve kendi içine kapanarak kendine özgü bir dil dünyası kurmuştur.

İkinci yeniciler, geleneği tamamen dışlayarak içsel, bireyci bir şiir anlayışına yönelirler. “anlamsızlığın anlamı” ve “anlamsızlığa kadar özgür olmak” şiir anlayışlarının ana izleğidir. İlhan Berk poetikasında “anlam her şey değildir” der(2007:60). Ona göre anlamla yola çıkılmaz. şiir bir şey anlatmaz, ayrıca anlaşılmak için de değildir(2007:55).Ancak İlhan Berk şunu da eklemeyi ihmal etmez: “şiir bir şey anlatmaz demek, anlamı yoktur, anlamsızdır demek değildir. Anlamla yola çıkılmaz demektir”(2007:61).

şiiri somut unsurlardan arındırmış, soyut ve belirsiz estetik bir dünya kurmuşlardır. Bu sebeple şiirleri karanlık, belirsiz, kapalıdır. Bunun sebebi ise İlhan Berk’e göre, iyi bir şiir, direticiliğe, buyrukçuluğa, tek anlama her zaman kapalı olmasıdır. Ayrıca ona göre iyi bir şiir bir yalvaç sözü gibi çok boyutlu ve bütün yorumlamalara açıktır. Buradan hareketle İlhan Berk “çokanlamlılık, her iyi şiirin kodudur” diyecektir(2007:56).

Bu hareket için dil, şiirin baş tacıdır. şiir için, yargısız ve öznesiz bir dili çıkış yolu seçerler. Ancak kendilerine özgü yenilemeler ve sapmalarla, asıl düzleminden koparılan dil, şiirin merkezinden uzaklaşarak imge bataklığına dönüşür. Genellikle başarısız kalmış bu imge yapısı, II. Yeni şiirinin en zayıf noktalarından biridir diyebiliriz.

İkinci Yeni’nin üstünde durduğu bir diğer nokta da dizenin serüvenidir. İkinci Yeni’de dizenin seyri değişmiş, ona yeni bir kaftan biçilmiştir. İlhan Berk’e göre dize, İkinci Yeni’yle hem yeniden doğuşu hem de asıl yapısal değişimi yaşamıştır. Bu değişim hem şiirin gövdesindeki dolaşımında, hem de dizenin özgürlüğünde olmuştur. Dize, şiirin yapısını değiştirirken içrek, içeriği de şiir boyunca yaymış, düzensizliğin düzeni’ni de elden bırakmamıştır. İkinci Yeni’de dize, asıl başkaldırıcıyı da dizenin değişim kaldırıcı olan ses kakışmasında, anlam aykırılığında, çelişkide, çelişmeler düzleminde yapmıştır. Ayrıca hem özne hem de yüklem sürekli yer değiştirmiştir. İkinci Yeni, her dizede şiiri yeniden başlatmak, tek dizeyi iki üç dizeye bindirerek anlamı dağıtmak, alışılmış sesi, yapıyı, dizemi bozmak istemiştir. İlhan Berk’e göre İkinci Yeni’nin şiirin yapısında, özellikle de dizede yaptığı bu ayıklanış en önemli yaratıcı ögedir.(2007:39).

Özetleyecek olursak, İkinci Yeni, imgeye kapıları sonuna kadar açmak ve edebi sanatlara özgürlük tanımak istemişleridir. Basitlik, sıradanlık ve sadelikten ayrılmak, konuşma diline, ortak dile sırt çevirmek anlayışını benimsemişlerdir. Halkın hayatından ve

kültüründen uzaklaşarak, özellikle “folkloru şiire düşman belle”yerek daha seçkin bir tavır almışlardır. Buna bağlı olarak Birinci Yeni gibi şehrli küçük adama tip çizmeyi boş vermişlerdir. Nükte, şaşırma ve tekerlemeden kaçmış, şiiri akıldan ve anlamdan kaydırılmış ve böylece duyguya ve çağrışıma yaslanmışlardır. Yine Garip Akımı'nın aksine şiirden konuyu, hikâyeyi, olayı atmış, fakir çoğunluğa değil, aydın azınlığa seslenmişlerdir.

Kaynakça

Berk, İlhan (2007); *Poetika*, YKY, İstanbul.

Bezirci, Asım (1974); *İkinci Yeni Olayı*, Tel Yayınları, İstanbul.

Enginün, İnci (2005); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergah Yay., İstanbul.

Kaplan, Mehmet (2006); *Şiir Tahlilleri 2*, Dergah Yayınları, İstanbul.

Karaca, Alâattin (2010); *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yay., Ankara.

Korkmaz, Ramazan-vd. (2004); *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, Grafiker Yay., Ankara.